

Píše Eva Vrabcová

(E*forum, 04. 09. 2013)

Osmým svazkem ediční řady Mnemosyne se stala monografie **Knihy podle norem** (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2013). **Eva Forstová** v práci s podtitulem *Kulturní instituce v systému řízené kultury. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění nabízí „jiný pohled“ na fungování nakladatelské praxe v letech „budování socialismu“, s důrazem na sledování působení norem a postupné centralizace řízení. Začíná přípravným obdobím roku 1945 a přes klíčové přijetí nového vydavatelského zákona v roce 1949 a následující zásadní proměny hospodářství i vydavatelské sféry se dostává až za rok 1953, v němž oficiálně vzniklo SNKLHU, jedna z nejvlivnějších kulturních institucí druhé poloviny 20. století u nás.*

Eva Forstová nahlíží na fungování nakladatelství prostřednictvím pravidel, která jej řídí, a východiskem jejího přístupu se stává ideologická norma. Po kapitole vymezující klíčové pojmy se kniha věnuje vzniku a prvním rokům provozu SNKLHU a zaznamenává přípravné fáze politických a hospodářských řídicích procesů i tzv. typizaci, jež postupně vedla až k likvidacím a transformacím dosavadních nakladatelských subjektů v přísně tematicky profilované národní podniky. Autorka ukazuje, jak vznikal v kulturních institucích vytvářením norem a vynucováním jejich plnění kromě esteticko-ideologického tlaku též silný tlak hospodářský a jak tyto dva protikladné vlivy vedly k nefunkčnosti a deformaci knižního trhu. Do tohoto obecnějšího kontextu je pak zasazen průběh postupující „normalizace“ nakladatelstvína základě jeho interních dokumentů. Cílem detailního popisu několikaletého procesu, který provázel vydání knihy *Prezydent Krokadýlů*, je „doložit, jak bylo vedeno lektorské řízení proti ideologické normě, na niž dohlíželo několik nadřízených orgánů“ (s. 143), a jak bylo možné prosadit některé problematičtější tituly k vydání díky formálnímu naplnění normy na jednotlivých úrovních vnitřní nakladatelské struktury.

Svůj na normy a pravidla se orientující přístup k poznání institucionálních procesů Eva Forstová zdůvodňuje tím, že „přiblížení instituce prostřednictvím živé paměti sice obohacuje naši současnost o důležitou výpověď, avšak především o dění v nakladatelství a zpětném vnímání sebe sama v určitých životních podmínkách. Méně konkrétně pak vypovídá o instituci samé, a neukazuje tak, jak se uskutečňovala nakladatelská praxe“ (s. 7). Přestože autorka sama některé informace získala ze vzpomínek bývalé redaktorky SNKLHU a ve své práci z nich opakovaně cituje, těžištěm knihy zůstává zpracování četných archivních materiálů – vedle sekundární literatury a dobových polemik je hojně citováno ze zápisů zasedání ediční rady, interních směrnic, zákonných norem a vyhlášek. Daní za množství použitých pramenů

je však místy značná nepřehlednost poznámkového aparátu (například „tabulky“ s číselnými údaji, v nichž se místy vytrácí přehled o tom, co je označením poznámky a co jejím vlastním textem). Zejména ve druhé části knihy se bibliografické údaje mění v komplikovanou zmršť čísel a zkratek (identifikace jednotlivých archivních záznamů), mezi nimiž jsou vklíněny poznámky textové, které tím částečně ztrácejí čtenářovu pozornost. Kromě poznámek pod čarou mohl případný zásah grafika či sazeče napomoci i v textu samotném – při četnosti a povaze informací, jež jsou v práci na mnoha místech předkládány, by bylo jejich grafické zpracování do tabulek možná výmluvnější, přinejmenším však určitě čtenářsky přívětivější.

Co ve výsledku přináší autorčin pohled na fungování SNKLHU? Eva Forstová ve své práci dochází k závěru, že „centrálně-přídělový mechanismus fungování ekonomiky [...] umožnil v nakladatelské sféře aplikovat nadřazenost bez odpovědnosti pro mocenské orgány a odpovědnost pro jednotlivce vzhledem k neomezené moci“ (s. 160). Jako odpověď na otázku Jiřího Brabce, jenž se v jedné ze svých studií ptá po motivaci „služebnosti“ tolika významných umělců a předních badatelů dané doby, nabízí autorka strach, v němž vidí regulující princip lidského úsudku. Vnáší tak do hry otázky etiky a svobody myšlení a staví lidské rozhodování i z něj plynoucí jednání do souvislosti právě s touto obavou, jejíž příčiny nachází v přenesení odpovědnosti za dodržování ideologické normy (jejíž kritéria nebyla režimem nikde stanovena) z institucí na jednotlivce.